

Oponentský posudek doktorské disertační práce Mgr. Leonory Kitzbergerové

Mezi obrazy a skutečností. Výtvarná výchova na čtyřletém gymnáziu a RVP GV.

Oponent: Doc. PaedDr. Pavel Šamšula, CSc., katedra výtvarné výchovy UK Ped F v Praze

Autorka zvolila za téma své doktorské disertace oboru specializace v pedagogice – výtvarná výchova – aktuální problematiku. Aktuálnost lze spatřovat nejen ve vlastní volbě tématu, ale i v konkrétní situaci, v níž autorka téma pojednává. Tato situace je na jedné straně charakterizována radikálními proměnami vzdělávacích koncepcí a programů českého školství v současné době, na straně druhé výraznými změnami, k nimž dochází v posledních letech v oblasti výtvarného umění a celé výtvarné (vizuální) kultury včetně radikálních proměn sociálního, politického a obecně kulturního pole.

Za dané situace autorka vědomě neformuluje v úvodu práce explicitně její cíle, ale naznačené proměny stručně charakterizuje a nechává tak do jisté míry na čtenáři (i oponentovi), aby cíle práce extrahoval. Lze se jen domnívat, že autorku vedla obava, aby cíle práce nebyly formulovány příliš utilitárně, pragmaticky a omezeně.

Základní metodou autorčiny práce je reflexivní analýza konkrétních výchovně-vzdělávacích situací a bohaté, permanentně analyzované pedagogické praxe doktorandky. Tato praxe není však předmětem deskripce, ale promyšlené, kritické a jasně koncipované pedagogické reflexe, její analýzy a syntetizujících momentů.

Disertace přináší řadu podnětných pohledů na současnou pedagogickou praxi výtvarné výchovy na čtyřletých gymnáziích, a ačkoli se autorka důsledně brání zobecňujícím soudům, skýtá širší i hlubší míru poznání, než jak by na první pohled naznačovalo zaměření na konkrétní podmínky jednoho čtyřletého gymnázia a jedné osobnosti vyučující.

Práce je přitom opřena o dobrou znalost relevantní vědecké literatury, s níž autorka pracuje s pochopením a schopností kritické reflexe i konkretizace. Ta je založena na autorčiných pozorováních a kazuistikách, prezentovaných nejen jako ilustrace obecnější problematiky, ale jako reflexe a východisko pro analýzu pedagogických (a nejen pedagogických) koncepcí a jejich tvořivého rozvíjení. Nikoli náhodou je disertantka spoluautorkou RVP GV. Disertace tak přináší řadu nových konkrétních poznatků, které by měly být stimulem pro další bádání i obohacením pedagogické praxe.

Kritická reflexe současné pedagogické praxe však do jisté míry postrádá širší oporu v komparaci konkrétní pedagogické situace a procesu, koncipovaného a realizovaného autorkou,

s širším pozadím stávající pedagogické praxe na výtvarných oborech čtyřletých gymnázií. Tak např. na stranách 21 a 22 autorka uvádí charakteristiku „běžného provozu vzdělávacího procesu“ jako „tradicí ověřené a patrně i nejsnazší cesty“ (str. 21) a je si vědoma toho, že tyto postupy „mohou také zůstat jen u povrchního napodobení vzhledu díla bez proniknutí k jeho podstatě“ (str. 22), neopírá však toto oprávněné konstatování ani o relevantní výzkumná zjištění, ani je nepodrobuje zevrubnější kritické analýze. Přitom samotný fakt využívání (často jen používání a mnohdy i zneužívání) uměleckého díla jako jen formálního stimulu (motivace, ale mnohdy jen vnějšího, opět jen formálního podnětu) pro vlastní výtvarnou práci studentů by hlubší kritickou analýzu nesporně zasluhoval.

S ohledem na šíři zkoumané problematiky a její složitost se autorka nevyvarovala (a asi ani nemohla vyvarovat) i některých zjednodušení, která by zasloužila podrobnější zkoumání či alespoň precizaci formulací. Tak např. na str. 35 uvádí, že „dnešní studenti ... nezobrazujícím uměleckým dílům nerozumí o nic lépe než současníci jejich tvůrců“. Stálo by za vysvětlení, co si autorka představuje pod „rozuměním“ třeba dílům M. Rothka nebo K. Maleviče. To se týká třeba i některých poznatků vývojové psychologie (viz. str. 37), konkrétně jejího pojetí u J. Piageta (pozn. 36 str. 92). I tento postřeh se mohl stát jedním z témat obhajoby předkládané disertace.

Jedním z nesporně pozitivních rysů posuzované disertace je fakt, že její téma nazírá v širokém a nikoli povrchně pojímaném kontextu současného světa a jeho „skutečnosti“ (skutečností). Vztah „skutečnosti světa“, „skutečnosti uměleckého díla“ a „skutečnosti světa“ gymnaziálních studentů, nazíraný zvláště v kapitole 3.2 by však dle mého přesvědčení potřeboval hlubší filozofické (ontologické) zakotvení i oporu v širší bázi filozofické literatury, než jakou autorka využila.

To se týká i úvah na estetickou a uměleckou hodnotou výtvarných děl. Vzдор podnětnosti přínosu T. Kulky a jeho snahy precizovat chápání estetické hodnoty a jejího vztahu k hodnotě umělecké by i zde širší (a možná i průřezové a historicky kontextové) založení zkoumané problematiky bylo ku prospěchu práce, byť s rizikem jejího dalšího rozšíření. (Viz. zvláště str. 56, 63, 66 aj.)

Jako významná se jeví autorčina tendence vztáhnout úvahy o relativnosti a proměnlivosti axiologických aspektů umělecké tvorby a jejich zpřístupňování gymnaziálním studentům k nesporně podnětnému pojetí a dílu Nelsona Goodmana. Sama autorka však uvádí, že „je to jedna z možností...“ (viz. str. 67), aniž Goodmanovu koncepci hlouběji nebo dokonce kriticky reflektuje či komparuje s koncepcemi odlišnými. Podnětná, diskurzivně založená práce je tak zbytečně a ke škodě celkovému vyznění zplošťována. (To se ostatně autorce přihodilo již na str. 66 v předposledním a posledním odstavci, kdy je - asi vinou kompresované formulace -

umělecké dílo poněkud degradováno na didaktickou pomůcku nebo prostředek „didaktického záměru“. Každé dílo hodné označení „umělecké“ však vždy bude – a soudím, že má ba musí – naše didaktické záměry přesahovat. A výtvarná výchova – řečeno slovy J. Uždila – bude snad vždy usilovat o to, aby „chtěla více než umění a současně méně než umění“. A umělecké dílo bude vždy znovu hodno lidského zájmu, pokud v něm – řečeno tentokrát

s G. Braquem – „zůstane tajemství“.) Poprávu je však třeba konstatovat, že disertantka pracuje s Goodmanovým pojetím kreativně a aplikuje jej s pochopením a ve shodě se záměrem práce.

To se týká i kapitoly 4.3 o hodnotě studentských výtvarných prací, k níž přiléhá (škoda, že jako blíže nereflektovaná „příloha“) Návrh klasifikace ve výtvarné výchově pěti klasifikačními stupni (nestr.).

Disertační práce je psána živým jazykem a přitom vysoce kultivovanou formou. Pečlivé korektury unikly jen zanedbatelné drobnosti (viz. str. 8, 13, 31 a 92). Na str. 21 pravděpodobně vypadlo při tisku "... že je život nepohodlný" (Karolína).

Shrnutí: oponovaná doktorská disertační práce přináší nové, ucelené a o vlastní reflektovanou praxi opřené poznatky o možnostech, proměnách i úskalích výtvarné výchovy (výtvarného oboru) na čtyřletém gymnáziu. Její nejvyšší hodnotu spatřuji ve schopnosti autorky kriticky a koncepčně reflektovat vlastní bohaté mnohaleté pedagogické zkušenosti a tvořivě je spojit s aktuálními proměnami a výzvami současnosti. Disertační práce přináší cenné podněty teorii výtvarné výchovy i její praxi, přičemž mnohé části (byť v disertaci uváděné „jen jako přílohy“) nesporně zaslouží publikování. Z oponovaného textu výrazně vystupuje autorčina pedagogická osobnost jako odpovědná, kompetentní, vyhraněná a přitom cele oddaná nikoli zahledění do sebe, ale beroucí náročné ohledy a kladoucí citlivé nároky na své studenty s přesahy mimo, tzn. nad vlastní pole výtvarného oboru.

Disertace tak splňuje příslušné podmínky a k obhajobě ji plně doporučuji.

V Praze dne 31. května 2007